

5.1.1 ТВОРЧАСЦЬ ЯДВІГІНА Ш. (1868 - 1922)

- 1 Біяграфія пісьменніка.
- 2 Ідэйна-мастацкі змест зборнікаў прозы Ядвігіна Ш.
- 3 “Золата” як адзін з першых буйных твораў беларускай прозы.
- 4 Паэма “Дзед Завала”, нарысы, успаміны, артыкулы.

“З усёй кагорты пісьменнікаў-адраджэнцаў пачатку ХХ ст. постаць гэтага пісьменніка застаецца ў зацемках з прычыны сваёй загадкавасці, нашай слабай культурна-гістарычнай дасведчанасці, а ягоная творчасць належным чынам не запатрабаваная, не прыцягнутая ў сферу навуковага і практычна-азнаямленчага ўжытку. Хоць заслугі гэтага выбітнага дзеяча беларускай культуры і літаратуры бясспрэчныя. Абсалютна справядлівай і слушнай з’яўляецца думка, што “на арыгінальнасці і мастацкай форме ўвасаблення ў творчасці ментальнасці беларуса Ядвігіну Ш. няма роўных [5, с. 92]”.

1 Біяграфія пісьменніка.

Ядвігін Ш. з’яўляецца адным з пачынальнікаў беларускай прозы. Жыццёвы шлях яго быў своеасаблівым і складаным, нялёгкай творчай біяграфія [3]. Сапраўднае імя Ядвігіна Ш. – Антон Іванавіч Лявіцкі (выбар псеўданіма пісьменнікам навукоўцы звязваюць з імем яго каханай дзяўчыны з Радашковіч Ядвігай Шабуневіч).

Асноўныя біяграфічныя звесткі пісьменніка пададзены ніжэй у табліцы:

1	1868 г.	Ядвігін Ш. нарадзіўся ў маёнтку Добасня, на Рагачоўшчыне, але яшчэ ў дзіцячым узросце разам з бацькамі пераехаў на Міншчыну.
2	1877–1878 гг.	наведваў прыватную школу ў фальварку Люцынка, заснаваную дачкой В. Дуніна-Марцінкевіча.
3	1880-я гг.	вучыўся ў Мінскай гімназіі, пасля заканчэння якой паступіў на медыцынскі факультэт Маскоўскага ўніверсітэта.
4	сакавік 1890 г.	за ўдзел у студэнцкіх хваляваннях быў зняволены ў маскоўскай Бутырцы.
5	1890 г.	быў выключаны з універсітэта, замест дыплама доктара атрымаў пасведчанне аптэкарскага практыканта (памочніка правізара), здаўшы адпаведны экзамен, і прайшоў практыку ў адной з маскоўскіх аптэк; вярнуўся на Беларусь, пачаў працаваць у Радашковічах (непадалёк ад родавага маёнтка Лявіцкіх, фальварка Карпілаўка) як памочнік правізара.
6	1891 г.	выдаў у Маскве перакладзенае яшчэ ў турме апавяданне Гаршына “Сігнал”, гэты факт прынята лічыць пачаткам літаратурнай дзейнасці пісьменніка.
7	1892 г.	Напісаў камедыю “Злодзеі”; не была пастаўлена, падпала пад забарону; тэкст не захаваўся.
8	1894 г.	ажаніўся з Люцыяй Аляксандраўнай Гнатоўскай; у шлюбе нарадзілася чацвёрта дзяцей.
9	1897 г.	Перабраўся з сям’ёй у Карпілаўку і заняўся садоўніцтвам.
10	1903–1904 гг.	Пачынае друкавацца ў віленскіх і мінскіх прагрэсіўных газетах.
11	1906 г.	у “Нашай долі” (№3) было надрукавана першае апавяданне на беларускай мове – “Суд”.
12	1906–1914 гг.	актыўна друкуецца ў “Нашай ніве”, самы плённы перыяд.
13	1909–1910 г.	жыў у Вільні, працаваў сакратаром, а затым загадчыкам

		літаратурнага аддзела «Нашай нівы».
14	1912 г.	выдае зборнік прозы “Бярозка”.
15	1913 г.	працаваў у рэдакцыі газеты “Беларус”.
16	Лістапад 1913 – студзень 1915г.	тэхнічны рэдактар бел. сельскагаспадарчага часопіса “Саха” і бел. часопіса для дзяцей і моладзі “Лучынка” ў Мінску.
17	1914 г.	выдае зборнік прозы “Васількі”; у час вайны з’яўляецца арганізатарам Бел.таварыства дапамогі ахвярам вайны.
18	1918 г.	хварэе на сухоты, лечыцца ў Мінскім шпіталі, пасля пераязджае ў Карпілаўку.
19	1920 г.	супрацоўнічае з газетай “Беларусь”, друкуе там апавесць/раман “Золата” (застаўся незакончаным); восенню выязджае ў Вільню.
20	1920 г.	у Вільні выдае першую частку “Успамінаў”, засталіся незакончанымі.
21	люты 1922 г.	смерць напаткала Ядвігіна Ш. у Вільні на бальнічным ложку.

“У гісторыю новай беларускай літаратуры Ядвігін Ш. увайшоў і як аўтар аднаго з першых раманаў “Золата” (апублікаваны ў 1920 г.). Гэты твор стаіць каля вытокаў нашай псіхалагічнай прозы; у ім зробленыя пэўныя адкрыцці, што паклалі пачатак нацыянальнай раманнай традыцыі – ад Якуба Коласа, Максіма Гарэцкага і Кузьмы Чорнага да Івана Мележа, Вячаслава Адамчыка, Івана Пташнікава і Віктара Казько.

Акрамя вышэйзгаданых твораў, пярэ Ядвігіна Ш. належыць вершаванае апавяданне “Дзед Завала” (1909) – своеасаблівае развіццё лучынаўскай традыцыі “Паляўнічых акварэлек з Палесся”...” [4, с. 166–167].

М.Гарэцкі ў “Гісторыі беларускае літаратуры” адзначаў, што творчасць Ядвігіна Ш. “стаіць у нашай літаратуры на пераходзе ад народніцкае, да нашаніўскае пары” [6, с. 287].

2 Ідэйна-мастацкі змест зборнікаў прозы Ядвігіна Ш.

Плён больш як дваццацігадовай працы Ядвігіна Ш. у прозе знайшоў сваё адлюстраванне ў зборніках “Бярозка” (1912) і “Васількі” (1914).

“Празаічная спадчына пісьменніка надзвычай шматгранная, вылучаецца жанрава-стылявой разнастайнасцю, багаццем вобразна-мастацкіх сродкаў, адметнасцю прынцыпаў мастацкай тыпізацыі. Творы строга рэалістычныя, з заглыбленым аналізам сацыяльна-побытавай дамінанты жыцця, лірыка-філасофскія імпрэсіі з налётам сапраўднага рамантызму, псіхалагічныя, гумарыстычныя і сатырычныя навелы, алегарычныя апавяданні, прытчы – вось далёка не поўны пералік пісьменніцкага набытку” [9, с. 145].

Павярхоўнае прачытанне яго твораў, калі ўвесь змест іх зводзіцца да выразна стылізатарскай, пераймальніцкай сутнасці – “вырастання з фальклору” – адна з прычын таго, што творчасць Ядвігіна Ш. не набыла і не набывае шырокага грамадскага рэзанансу. Напрыклад, алегарычныя апавяданні пісьменніка ўспрымаюцца не больш як літаратурная апрацоўка народных гутарак, казак, легендаў і паданняў. Пры гэтым не прымаецца пад увагу той факт, зазначае В.Максімовіч, што літаратура пачатку ХХ ст. “абсалютна новы ў ідэйна-эстэтычных адносінах этап мастацкага засваення

жыцця”, калі разгортваўся працэс, які суправаджаўся, па словах В.Каваленкі, “узмацненнем сімвалічных формаў паэтычнай мовы, паглыбленнем літаратурнай міфалагізацыі вобразнага мыслення... І гэты працэс не абавязкова азначаў актывізацыю ўнутранага звароту да традыцыйнага міфа і казкі. Хутчэй – наадварот. У пачатку ХХ ст. адкрытага звароту да міфалогіі і фальклору... наглядаецца мала і ў вельмі вузкім маштабе. Сувязь... захоўваецца, але яна ўжо **ўскладненая літаратурнай традыцыяй**, пераўтвораная шматлікімі эстэтычнымі напластаваннямі, прыхаваная, урэшце, публіцыстычнай надзённасцю мастацкага вырашэння агульнанародных жыццёвых праблем” [7, с. 127].

У алегорыі Ядвігіна Ш. даследчыкі заўважаюць тыпалагічныя рысы пародыі, а таксама адзначаюць, што алегорыя ў пісьменніка “паступова перарастае ў сімвал” [9, с. 146–147], а менавіта алегорыка-сімвалічныя вобразы ўвасабляюць спрадвечную адметнасць народа, яго “мысленне”, антынамічнае па сваёй прыродзе (“мысленне раба і пана”). “Своеасаблівай квінтэсенцыяй гэтых роздумаў стала апавяданне Ядвігіна Ш. “Падласенькі”... Метаідэя (звышідэя – Т.Ф.) гэтага твора заключаецца ў пошуку шляхоў грамадскага развіцця. У ім пісьменнік сродкамі фантастычнага, сатырычнага пісьма бязлітасна высмеяў патрыярхальныя ўстоі грамадства” [9, с. 147], яго безпадстаўныя “спадзяванні на хуткі і лёгкі шлях набыцця адукацыі як панацэі ад усіх бедаў” [9, с. 147]. Наогул пісьменнік з насцярогай ставіўся да радыкальных мер абнаўлення грамадства. Лічыў, што ўмяшанне чалавека ў натуральную эвалюцыю дзеля яе паскарэння (апавяданне таму пацверджанне) не дае жаданых вынікаў, не прыводзіць да фарміравання культурнага, высокаразвітага чалавека. Больш таго, у творы адчуваецца сумнеў у магчымасці хуткага выхавання “новага чалавека” нават пры істотнай змене грамадскіх умоваў. Ядвігін Ш. быў перакананы, што толькі ўпартая і самаадданая праца, разлічаная на доўгую перспектыву, можа прывесці да станоўчых зменаў у грамадстве. Ускосна ў творы паўстае праблема разумнага грамадскага падзелу працы, калі кожны павінен выконваць свой абавязак на сваім месцы. Сваімі “баечнымі” апавяданнямі пісьменнік спрагназаваў **тып** людзей, які, валодаючы мізэрным запасам унутраных якасцей, можа прэтэндаваць на ролю “вяршыцеляў лёсу”. “Пры гэтым пісьменнік гратэска трансфармаваў сапраўдны стан рэчаў, сатырычна гіпербалізаваў сітуацыю” [9, с. 147]. Падласенькі пасля няўдалай спробы “рыхтавання на чалавека” заяўляе бацькам: “Гэта я...толькі так – да часу, а калі хочаце, каб саўсім стаўся чалавекам, то на навуку не адну, а тры скуру стусціце...” [15, с. 14]. Ядвігінская алегорыя набывае ў гэтым творы, на думку В.Максімовіча, усе якасці антыутопіі, песімістычнага прагназавання будучыні. Пісьменнік, дзякуючы сваёй мастакоўскай празорлівасці, папярэдзваў аб небяспецы з’яўлення пэўнага тыпу людзей, якім у далейшым была дадзена мянушка шарыкавых (“Сабачае сэрца” М.Булгакава). Ядвігін Ш. указаў на тыя небяспечныя грамадскія перадумовы, якія маглі выклікаць да жыцця звязаныя з нізкімі інстынктамі чалавека ўчынкі тыпу заведама паклёпніцкі данос, шкурніцтва, перараджэнства, прадажніцтва (“Зарабіў”),

правакатарства (“Сабачча служба”, “Пратэст”). Так, у апавяданні “Пратэст” “сродкамі палітычнай сатыры выкрываецца сумленнымі сабакамі правакацыйная брахня прадажных іх суродзічаў” [9, с. 148]: “Гэткі гад у нас, так, як і ў вас, завецца правакатарам. Розніца толькі ў тым, што ў вас гэткаму пану кланяюцца, вітаюцца з ім і грошы плацяць, а наш брат, калі свайго гэткага спаткае, дык і хвастом не кране...” [15, с. 71].

(Узгадваюцца “Думкі з падарожы”, дзе аўтар, ставячы праблему адукацыі – не на роднай мове і адсутнасць прафесіянальных школ – гаворыць што лепшыя сыны вёскі “шукаюць хлеба на чужыне”).

“У філасофскіх апавяданнях Ядвігіна Ш. алегорыя выступала ў якасці пэўнага літаратурнага прыёму, які даваў магчымасць паразважаць над унутранай сутнасцю чалавека, жыцця. Але гэта ў меншай ступені прыём, які дазваляў асуджаць, крытыкаваць стан дарэвалюцыйнага грамадства, як гэта сцвярджаецца некаторымі даследчыкамі. Хутчэй за ўсё ў гэтым выявіла сябе абвостранае бачанне ўсяго чалавечага шляху ў яго адзінстве, у непарыўнай сувязі ўсіх часоў. Таму прывязваць алегарычнае апавяданне Ядвігіна Ш. да сацыяльнай канкрэтыкі, да пэўных формаў жыцця па меншай меры неабавязліва. Форма ўмоўная, фальклорна-міфалагічная адкрывала пісьменніку магчымасць універсалізацыі зместу, складаных абагульненняў, высноваў, філасофскага маралізатарства. Вынайздзеная мастацкая форма алегорыі, іншасказання з’яўлялася адным са шляхоў у агульным рэчышчы літаратуры, якая ставіла перад сабой задачу “...адкрыць селяніну вочы на складаны навакольны свет, каб ён ведаў праўду часу. Але гэта можна было зрабіць толькі праз глыбокае раскрыццё яго ўласнага ўнутранага свету, праз самапазнанне селяніна” [7, с. 128]. Шлях адвольных абстракцый, шырокіх абстрагаванняў у дадзеным выпадку меў мала шанцаў на поспех: канкрэтна-вобразнае мысленне народа не змагло б правільна ўспрыняць абстрактна-абагульненую думку, ды і проста зразумець сэнс пачутага, прачытанага. Такой магчымасці непаразумення стараўся ўнікнуць Ядвігін Ш.” [9, с. 148-149]. Пра даступнасць друкаванага слова для селяніна-беларуса пісьменнік гаварыў і ў сваёй публіцыстыцы – артыкул “Людзі – людзьмі забытыя” (1905) (“даступнае па форме выкладання і на зразумелым яму дыялекце”).

Алегорыя Ядвігіна Ш. своеасаблівая, яна адрозніваецца ад “сапраўднай”, класічнай, якая імкнецца да адназначнага іншасказання, сэнсавай дакладнасці і выступае прасцейшай формай паэтычнага вобраза. “У алегарычных апавяданнях Ядвігіна Ш. размова ідзе не пра асобнае чалавечае жыццё (хоць і гэта можа ўгадвацца на паверхні вобраза), а пра быццё цэлага народа, нават усяго чалавецтва; не столькі пра дзень сённяшні, як пра сутнасць цэлай эпохі. Мала ў ядвігінскай алегорыі назіраецца падабенства і з класічным міфам, дзе, як слушна заўважае В.Каваленка, ператварэнне чалавека ў жывёлу надавала яму сілы, велічы і таямнічай магутнасці” [9, с. 149]. “У творах Ядвігіна Ш. – усё наадварот. Аблічча быка – гэта знак ніжэйшасці, адкрытае ўказанне на жывёльны пачатак у жыццёвым ладзе” [7, с. 132]. “Адсюль становіцца зразумелым, што значэнне і функцыя алегарычнага вобраза ў Ядвігіна Ш. намнога пашыраліся. Сэнс такога

вобраза звязваўся не толькі з выкрыццём нейкай чалавечай слабасці, заганы, але і з цяжкасцю, амаль немагчымасцю выкараніць яе з прыроды чалавека, таму што яна стала адным з важных складнікаў яго ўнутранай сутнасці, уласцівасцю душы” [9, с. 149]. Калі алегорыя баечнага тыпу прама паказвае на пэўную чалавечую слабасць (ляноту, баязлівасць, высакамарнасць і інш.), якая суправаджаецца прыхаванай надзеяй на мажлівасць яе выкаранення, то ядвігінская алегорыя падае ўсе людскія хібы як іманентныя (*унутрана ўласцівыя к.-н.*), арганічна ўласцівыя чалавечай істоце, спрадвечныя, што ўсведамляецца самімі ж баечнымі тыпамі “...з практыкі жыццёвай ведаў добра стары Падласы, што цяперашнім часам з бычачым розумам далёка не зайдзеш” [15, с. 12]. Пераход звяроў у людзей, што адбываецца з многімі жывёльнымі персанажамі Ядвігіна Ш., – яскравае таму сведчанне. Так, апавяданне “Вучоны бык” будзеца па прыцыпе сэнсавай узаемаабарачальнасці, калі якасці, уласцівасці, звычайкі жывёлаў праецыруюцца на чалавечую асобу і наадварот. Гэтым самым падкрэсліваецца нязменны характар унутраных дэтэрмінантаў, абсалютная адсутнасць магчымасці і ўмоваў змянення, перайначвання. Здольнасць пераходу са стану жывёльнага ў стан чалавечы ёсць відавочнае сведчанне марнасці зямной рэінкарнацыі, якая са зменай фармальнай ніколі не выклікае змены сутнаснай, змястоўнай. “Вучоны бык”, які “зусім падабнюсенькі стаўся да чалавека” [15, с. 11], – “гэта толькі літаратурная парабала (іншасказальнае павучанне, прытча – Т.Ф.), звязаная з выкрыццём сутнасці чалавечай істоты, яе антынамічнай прыроды” [9, с. 150].

Ядвігін Ш. такімі творамі, як “Гадунец” і “Заведзеная надзея” паказваў вынік ніцшэанскай ідэі “воля да ўлады”. Тут пісьменнік па-сутнасці гіпатэтычна спрагназаваў рэалізацыю ніцшэанскай ідэі звышчалавека. Аўтар падрабязна “вымаляваў усе этапы станаўлення, выпявання гэтай ідэі адпаведна ў свеце прыроды і ў свеце людзей, паказаў яе верагодныя наступствы” [9, с. 154]. Цяжка жылося кусцікам (“Гадунец”) пад узгоркам каля крыжавых дарог, дзе яны узраслі: кожны пры нагодзе стараўся ім нашкодзіць – зламаць галінкі, прыціснуць да зямлі. Таму вырашылі яны агульнымі намаганнямі ўзрасціць вялікае дрэва, якое б абараніла іх ад усіх жыццёвых нягодаў. Аднак добрая ідэя абарочваецца ў выніку для кусцікаў трагічна. “Таўстое карэнне, вялікія галіны, густыя лісты баранілі іх ад ворагаў: паводак, навальніц, ветраў, – але гадунец гэты закрыў ім і... сонца. І – пагінулі кусцікі!” [15, с. 58]. Тут праглядаецца і падспудная згода з наступным выказваннем Ніцшэ: “З чалавекам адбываецца тое самае, што і з дрэвам. Чым больш ён імкнецца ўгору, да святла, тым мацней карані яго імкнуцца ўглыбіню зямлі, уніз, у зло” [10, с. 42].

У апавяданні “Заведзеная надзея” (эпіграф да твора: “*Не тудой дарога*”) аўтар вырашае падобную сітуацыю з праекцыяй на чалавечае грамадства. Жыццё людзей аднаго краю сталася зусім невыносным: “*З лясоў-пушч вырываўся звер і глуміў дабытак, і з лугоў-стэпаў выплывалі прагавітыя свежай крыві ястрабы і зніштожывалі дробязь; з-за гор-граніц навалай наступаў крапчэйшы сілай вораг і няволіў слабейшых братоў сваіх*”

[15, с. 82]. Таму на сваёй галоўнай радзе людзі пастанавілі ўзгадаваць сабе абаронцу, веліч і сіла каторага “змагла б усіх ворагаў беднага люду”. Вынік нечалавечых высілкаў народа несучышальны: аддаў народ свайму гадунцу ўсё, што мог і пачаў выкладаць яму свой жаль і крыўду, каб гадунец заступіўся за іх. “Але як гром з яснага неба, неспадзяванае няшчасце знішчыла ўжо надзею абяднеўшага народа: яго стогн каціўся па зямлі, але не шыбаў у гару, дзе бы пачуў народны выбранец, а той, спаглядаючы з гэтай вышы ўніз, не мог дагледзець потам і крывёй злітай зямлі, па каторай варушыліся яго маленькія кармільцы” [15, с. 82]. Ідэя твора празрыстая і мае ў аснове сваёй вечную значнасць, зайздросную універсальную прыроду сваёй гістарычнай паўтаральнасці.

“Ядвігін Ш. таксама ў многіх апавяданнях з найлыбейшым спачуваннем абмалёўвае пакутлівы лёс вясковых жанчын або дзяцей-сірот (“Бязрозка”, “Зарабляюць”, “Гаротная”)...” [8, с. 41].

Варта ў гэтым кантэксце ўзгадаць творчасць Цёткі (вершы “Вясковым кабетам”, “Сірацінка”, “Сыноч маленькі”, “Сіраціна слёзкі лье...”; апавяданні “Міхаська”, “Сірата”) і З.Бядулі (“Малыя дрывасекі”, “Велікодныя яйкі” і інш.).

3 “Золата” як адзін з першых буйных твораў беларускай прозы.

Надрукаваны ўпершыню ў 1920 г. у газеце “Беларусь”, дзе на той час супрацоўнічаў Ядвігін Ш. Па сутнасці, гэта адзін з першых твораў буйнога эпічнага жанру ў беларускай літаратуры. Некаторыя даследчыкі (Голубева Л.) вызначаюць жанр твора як аповесць [3].

Бясспрэчна тое, што “Золата” – сур’ёзная спроба стварэння псіхалагічнага рамана. У творы ёсць у наяўнасці напружаны драматычны сюжэт (унутраны драматызм), логіка развіцця характараў, цікавыя псіхалагічныя даследаванні. Жыццёвыя з’явы пададзены з поўнай глыбінёй, з падтэкстам. Аўтар свядома выкарыстоўвае няўласна-простую мову з мэтай стварэння аб’ёмнасці слоўнага малюнка. Ядвігін Ш. пры гэтым “не паглыбляецца ў сацыяльна-класавыя канфлікты, што апаноўвалі парэформенную вёску” [1, с. 295], – сцвярджае А.Лойка.

“Грошы, улада, золата – вась той д’ябал, які так забытаў чалавечыя адносіны і прывёў да трагічнай развязкі.

Тэма “ўлада грошай” не новая ў сусветным мастацтве. Але Ядвігін Ш. раскрывае яе на новым жыццёвым матэрыяле, падае характары ў спецыфічных нацыянальных абставінах. У аповесці апісаны побыт, норавы, патрэбы, спадзяванні беларускага селяніна, ярка намаляваны асноўныя рысы сялянскай псіхалогіі, узаемаадносіны мужыка з местачковым мяшчанствам” [3, с. 102]. Аўтар у раманае даследуе душэўны свет герояў. Па-мастацку пераканаўча падаюцца ўзаемаадносіны галоўных герояў твора Васіля Дубінскага і Зосі Стрончык – ад першага іх знаёмства да трагічнай смерці першага.

Такім чынам, раман “Золата” – значнае дасягненне маладой беларускай прозы на пачатку ХХ стагоддзя. Даследчыкі звяртаюць увагу на гнуткасць, выразнасць, экспрэсіўнасць мовы рамана.

4 Паэма “Дзед Завала”, нарысы, успаміны, артыкулы.

Асобна ў творчасці Ядвігіна Ш. стаіць паэма (вершаванае апавяданне) “Дзед Завала”. У панараме развіцця новай беларускай літаратуры яно не з’яўляецца выпадковым. Блізкім папярэднікам Антона Завалы быў паляўнічы дзед Грышка з твора Я.Лучыны “Стары ляснік”, а блізкім яго наступнікам стаў паляшук дзед Даніла – ахоўнік княжацкага саду ў паэме Я.Коласа “Сымон-музыка”.

Завала – былы ўдзельнік паўстання 1863 г., усім жыццём і душой зліты з беларускай пушчай. Мы сустракаем героя ў той момант, калі ён на золку збіраецца ў пушчу, бо дома яго ніхто (ужо памерла і жонка) і нішто (гаспадаркі амаль няма) не трымае. У гэтым творы пушча найбольш апаэтызавана Ядвігіным Ш., пра якую пісьменнік пісаў і ў апавяданнях, і ў “Лістах з дарогі”. Гэта тычыцца легенды пра матачнік – тых мясцін у пушчы, згодна з народным уяўленнем, куды звяры ішлі дажываць свой век. У Ядвігіна Ш. паэтызацыя матачніка – паэтызацыя народна-сялянскіх уяўленняў аб шчаслівым агульнажыцці людзей увогуле, аб шчаслівай забяспечанай старасці.

У свой час М.Гарэцкі зазначаў, што “вершаванае апавяданне “Дзед Завала” сведчыць аб малай версіфікатарскай спрактыкаванасці аўтара, але вызначаецца мастацкімі апісаннямі, у якой чуюцца прыемныя павевы старой паэтычнай душы” [6, с. 288].

Нататкі “Лісты з дарогі” па жанраваму вызначэнню – публіцыстычны нарыс (у той час малады жанр у беларускай прозе). Напісаны яны былі ў 1910 г. падчас падарожжа Ядвігіна Ш. па родным краі (цягнулася з канца мая па канец верасня; у кірунку з Вільні па Ашмянскім тракце; працягласць – 400 вёрст). У гэтых нататках выкладзены “пісьменніцкія ўражанні, грамадзянскі роздум над эканамічнымі і нацыянальнымі праблемамі жыцця беларускага селяніна” [3, с. 95]. Закранае ён і праблему народнай асветы.

“Думкі з падарожжа” – апошні ліст з нататак “Лісты з дарогі”. У ім аўтар выказвае “сваё агульнае ўражанне” [15, с. 194] ад убачанага, робіць рашучыя вывады аб тым, што:

- народ ужо не такі, як 10-15 гадоў таму, што “не такімі вачамі глядзіць ужо ён на свет” [15, с. 194]: з аднаго боку асцярожны беларус зрабіўся яшчэ больш непрыступным да сваёй душы і думак, з другога – зразумеў, што жыць так, як раней – нельга; таму ён шукае новых дарог і варта паказаць народу гэту дарогу, пры гэтым варта “пратаптываць” яе побач з беларусам, бо той страціў веру ў слова;
- “Моладзь ірвецца да прасветы, але тыя рамкі, у якія ўціснута цяпер навука нашых школ, даюць столькі карысці, колькі можа мець яе галодны чалавек, калі яму вымазаць вусны салам” [15, с. 194];
- “Беларускі мужык дасканальна знае сваю зямлю і вырабляе яе так, як толькі можна вырабіць на шнуры, дзе і з бараной трудна завярнуцца... І ўсё ж такі з сваёй цяжкай працы пры найлепшым ураджай выжыць сямейнаму селяніну з сваёй гаспадаркі... нельга... Але каб падняць даходнасць зямлі, трэба перакуліць варункі не толькі гаспадаркі, але і

варункі самога жыцця нашага мужыка. А на гэта трэба працы і часу. Працы – пакуль мужык не стане добра свядомым; часу – пакуль мужык не стане свабодным” [15, с. 194–195].

“Успаміны” – выдадзены ў Вільні ў 1921 г. Засталіся незакончанымі. Першая частка, якая была надрукавана, “ахоплівае студэнцкія гады пісьменніка, арышт і знаходжанне ў Бутырках” [3, с. 102]. Гэта твор мемуарнага жанру, “усхваляванае апавяданне пра тое, што перажыта сэрцам чалавека грамадзяніна. Студэнцкія хваляванні падаюцца то з лірычнай усхваляванасцю, то з гумарам і жартам, то з непазбыўнай тугой” [3, с. 102].

Значэнне постаці Ядвігіна Ш. у гісторыі беларускай літаратуры.

“Як зазначае літаратуразнаўца і педагог Лідзія Голубева, Ядвігін Ш. «узбагаціў беларускую прозу новымі жанрамі, унёс магчымую на тым этапе стылявую разнастайнасць у розныя віды апавядання, быў адным з пачынальнікаў буйнога эпічнага палатна і мастацкай публіцыстыкі»” [цыт. па: 4, с. 167].

Літаратура:

Асноўная

1 Лойка, А.А. Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд. Ч.2. / А.А.Лойка. – Мінск, 1989.

2 Гісторыя беларускай літаратуры. (XIX – пач. XX ст.) / Пад. рэд. М.А.Лазарука і А.А.Семяновіча. – Мінск, 1998.

3 Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: У 4 тамах. – Т. 1. (1901 – 1920 гг.). – Мінск, 1999. – С. 86–102.

Дадатковая

4 Баршчэўскі, Л.П., Васючэнка, П.В., Тычына, М.А. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён : папулярныя нарысы / Л.П. Баршчэўскі, П.В. Васючэнка, М.А. Тычына. – Мінск : Радыёла-плюс, 2006. – С. 166–167.

5 Верціхоўская М., Цялкова В. “Зрычій посох”, або Спроба прачытаць Ядвігіна Ш. // Роднае слова. – 1997. – № 4. – С. 92.

6 Гарэцкі, М. Гісторыя беларускае літаратуры / М. Гарэцкі / Уклад. і падрыхт. тэксту Т.С. Голуб. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1992.

7 Каваленка, В.А. Міфапаэтычныя матывы ў беларускай літаратуры / В.А. Каваленка. – Мінск: Нав. і тэхн., 1981. – 320 с.

8 Казбярук, У. На хвалі беларускага адраджэння. Беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя У.Казбярук // Роднае слова. – 1993. – № 7. – С. 37– 44.

8 Максімовіч, В. “Алегарычнае” апавяданне Ядвігіна Ш. / В.Максімовіч // Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пач. XX стагоддзя. – Мн., 2000. – С.145–155.

9 Ніцшэ, Ф. Так сказаў Заратустра: Кніга ўсім і нікому. – Мінск, 1994.

10 Нямковіч, Н. Некаторыя рысы стылю Ядвігіна Ш. / Н. Нямковіч // Роднае слова. – 1998. – № 2. – С. 86–90.

11 Содаль, У. Вугельчыкі з попелу (пра жыццё і дзейнасць Ядвігіна Ш.) / У. Содаль // Роднае слова. – 1999. – № 4. – С. 180–188.

12 Содаль, У. Пачынальнік. Да 140-й гадавіны з дня нараджэння Ядвігіна Ш. / У. Содаль // Польшча. – 2009. – № 1 – С. 181–182.

13 Ткачова, П. Жанравая спецыфіка твораў Ядвігіна Ш. / П. Ткачова // Беларуская мова і літаратура. – 2007. – № 2 – С. 48.

14 Ядвігін, Ш. Выбраныя творы / Ядвігін Ш. – Мінск: Маст. літ., 2006 – 239 с.

Электронныя рэсурсы

15 Ядвігін Ш. Творы. Беларуская палічка. Беларуская электронная бібліятэка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа: <http://knihi.com/Jadvihin S/>